

7. Якушев І. Зрозуміти один одного. Практичні поради щодо організації та проведення роботи співпраці на уроках англійської мови / І. Якушев // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – № 3. – С. 82–92.

ПІДБУЦЬКА Н.В.

ЕВОЛЮЦІЯ ФЕНОМЕНУ “КОНФЛІКТ” У ЗАРУБІЖНІЙ НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Більшість учених минулого та сучасності вказують на те, що існування та розвиток суспільства неможливі без конфліктів, які є рушійною силою. Але, вивчаючи наукові теорії, присвячені дослідженню конфлікту, ми бачимо неоднозначну думку щодо їх користі. Однак цікаве висловлення англійського філософа та соціолога Г. Спенсера розкриває справжню сутність конфлікту як неминучого явища в історії людського суспільства та стимулу соціального розвитку. Отже, конфлікт, насамперед, є складним і неоднозначним утворенням. Його психологія досить активно досліджується, розробляються практичні рекомендації з управління конфліктами. Однак його належне філософське осмислення ще не здобуло належного відображення у науковій і навчально-методичній літературі.

Аналіз стану досліджень і публікацій свідчить, що визначенням сутності конфлікту й основних понять, які його описують, типології конфліктів, їх причин і стратегій вирішення, умов запобігання конфліктам і рекомендацій щодо конструктивного їх вирішення займалися Г. Спенсер, У. Самнер, Л. Гумплович, Г. Ратценгофер, З. Фрейд, К. Левін, Д. Мід і Т. Шибутані, Д. Скотт, Р. Фішер, У. Юрі й ін.

Метою статті є вивчення та розкриття особливостей феномену “конфлікт” у зарубіжній науковій літературі.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що за останні роки погляд на конфлікт еволюціонував до характерного для сучасної науки прийняття конфлікту як невід’ємного елементу соціального життя, що виконує позитивні функції. Інтерес до конфліктів зміщується до проблеми їх регулювання та конструктивного вирішення, оскільки психологічна ціна у конфліктів надто висока: розмаїття негативних емоцій, стресів, переживань, розчарувань, втрат, провини тощо. За умов конфлікту змінюється система відносин та цінностей, по-іншому сприймається реальність.

Провідну роль у запобіганні конфліктам відіграє поведінка учасників конфліктної ситуації. Щоб управляти конфліктною ситуацією, необхідно добре розуміти психологічні механізми ескалації та перебігу конфліктів, знати динаміку їх прояву, передбачати можливі дії опонентів.

Існує багато визначень конфлікту, тому ґрунтовний аналіз цього феномену вимагає вивчення генези загальної теорії конфлікту. Це спонукає до викладу ідей, положень провідних учених соціологічного, філософського, психологічного напрямів, які у своїх дослідженнях розкривають поняття “конфлікт”.

Вважаємо за необхідне навести таблицю, яка розкриває й узагальнює значну кількість понять щодо конфлікту (див. табл.).

Аналізуючи матеріали таблиці, ми дійшли висновку, що конфлікт – це зіткнення двох або більше сторін, які характеризуються протилежними думками, інтересами та позиціями. Ці зіткнення найчастіше супроводжуються негативними емоціями.

Основні підходи до розкриття сутності конфлікту

Напрямок	Автор	Зміст поняття “конфлікт”
Філософсько-соціологічний	Г. Спенсер	Боротьба та форма соціальної взаємодії
	У. Самнер	
	Л. Гумплович	
	Г. Ратценгофер	
	Г. Зіммель	Універсальне явище суспільного буття, невід’ємна особливість соціальних відносин
	К. Боулдінг	Процес, що складається із реакцій, які протидіють, сторін на зовнішні стимули
Психологічний	З. Фрейд	Боротьба між непримиримими силами інстинкту, розуму і свідомості
	А. Адлер	Спроба індивіда звільнитися від почуття неповноцінності й домінування одних над іншими
	К. Левін	Ситуація, у якій на індивіда діють одночасно й протилежно спрямовані сили впливу приблизно однакової величини
	Т. Шибутані	Наслідок незадоволення у відносинах “індивід-середовище”

Тлумачення конфлікту як боротьби, як форми соціальної взаємодії викладено у працях соціологів Л. Гумпловича, У. Самнера, Г. Спенсера.

Системні дослідження соціології конфлікту здійснювали К. Маркс [6] і Г. Зіммель [4]. Праці К. Маркса висвітлювали діалектику розвитку соціального революційного конфлікту і соціального перетворення. Г. Зіммелем були закладені основи теоретичної конфліктології, він вперше відзначив такі позитивні функції конфлікту, як збереження та розвиток соціальної системи. У своїх дослідженнях Г. Зіммель зосередився на аналізі неінтенсивних конфліктів та вважав їх універсальним явищем, природною складовою суспільного буття.

Подальшого розвитку ідеї К. Маркса і Г. Зіммеля [4; 6] про конфлікт набули у працях Р. Дарендорфа [3] і Л. Козера [5] й стали концептуальною основою сучасної парадигми конфлікту. В їх інтерпретації визначення конфлікту більш чітке, має конкретну феноменологію. Саме ці праці послужили основою до переходу від теорії конфлікту до практичної роботи з ним.

К. Боулдінг [13] вперше спробував створити універсальне вчення – “загальну теорію конфлікту”. Він розглядав конфлікт як поведінку особистості. Причиною конфліктів К. Боулдінг вважав роздвоєність людської свідомості. На його думку, особистість прагне до постійної боротьби з іншими людьми, однак конфлікти потрібно пригашати та суттєво обмежувати.

Таким чином, філософсько-соціологічний аналіз феномену “конфлікт” відбувається в руслі таких теорій: соціал-дарвінізм; марксистська теорія, функціональна теорія Г. Зіммеля; теорія позитивно-функціонального конфлікту Л. Козера, загальна теорія конфлікту К. Боулдінга та конфліктна модель суспільства Р. Дарендорфа.

У ході наукового пошуку встановлено, що конфлікт як міжособистісну взаємодію розглядали зарубіжні і вітчизняні вчені.

Зокрема, зарубіжна психологічна традиція вивчення конфлікту базується на сприйнятті особистістю суперечності між різноманітними її сферами. Сьогодні виок-

ремлюють психодинамічний напрям, засновником якого вважається австрійській учений З. Фрейд [8], який вперше поставив проблему внутрішньоособистісного конфлікту та позиціонував, що людина конфліктна за своєю природою. Одна з основних заслуг З. Фрейда – це розкриття причин міжособистісних конфліктів у сфері несвідомого.

А. Адлер [11] розробив теорію комплексу неповноцінності, згідно з якою цей комплекс слугує причиною виникнення внутрішніх конфліктів особистості. Шляхами вирішення цих конфліктів А. Адлер вбачав або розвиток “соціального почуття”, або стимуляцію власних здібностей.

К. Хорні [10] та Е. Фромм [9] внесли до природи конфлікту соціальну складову, тим самим розширивши його розуміння. Згідно з К. Хорні [10, с. 80], причиною конфліктної ситуації є одночасні бажання людини бути першою та стримувати себе в цьому прагненні. Е. Фромм [9, с. 247] зазначав, що причини конфліктів закладені у природі людини, яка сама продукує різноманітні проблеми: обмеженість життя, величезні можливості людини та неспроможність до їх повної реалізації тощо.

К. Левін [15] є засновником теорії поля, він вперше ввів інше, ніж у біхевіористів, розуміння соціального середовища. Згідно з К. Левіном, опис ситуації має бути суб’єктивним, тобто описувати ситуації потрібно відповідно до позиції людини, яка досліджується [15, с. 121]. Згідно з його теорією, конфлікт “психологічно характеризується як ситуація, у котрій на індивіда одночасно діють протилежно спрямовані сили приблизно однакової сили” [15, с. 122]. К. Левін вбачав шляхи вирішення конфліктів у реорганізації мотиваційних полів особистості і структури взаємодії індивідів.

Сучасні дослідження конфліктів проводяться за такими напрямками: теорія кооперації та конкуренції (М. Дойч) [14], теорія організаційних систем (Р. Блейк, Дж. Мутона) [1], теорія і практика переговорного процесу (Р. Фішер, У. Юрі) [7].

М. Дойч [14] досліджував конфлікт як реакцію на особливості зовнішньої ситуації. Згідно з теорією цього вченого, відносини визначаються такими факторами, як тип взаємозалежності між цілями учасників групи та типом дій цих людей. Зазначимо, що М. Дойч виокремлював лише дві стратегії поведінки у міжособистісній взаємодії – це кооперація (колаборація або співробітництво) та конкуренція (боротьба або суперництво). Вважаємо, що це неповний перелік варіантів взаємодії між людьми, оскільки іноді особистості перебувають у такій ситуації, коли спілкуватися необхідно задля досягнення загальної мети, і вони не конкурують, не співпрацюють, тобто перебувають у проміжному стані відносин.

Згідно з теорією організаційних систем, що була розроблена Р. Блейком, Дж. Мутоном і К. Томасом, існує п’ять стратегій поведінки у конфлікті – це конкуренція (протиборство), пристосування (поступливість), компроміс (партнерство), співробітництво (співпраця), ухилення (втеча).

Дослідження щодо вивчення переговорного процесу як частини конфліктної взаємодії Р. Фішера та У. Юрі зосереджені на вирішенні двох проблем. По-перше, це виявлення таких умов, які будуть сприяти прийняттю учасниками конфлікту рішення про участь у переговорному процесі. По-друге, вивчення переговорів, коли опоненти вирішили про пошук взаєморозуміння. Аналіз наведених визначень дає змогу зазначити їх загальний недолік – нерозкриття такої найважливішої стадії розвитку конфлікту, як вирішення виниклих суперечностей, що передбачає ефективну взаємодію між його учасниками.

Висновки. Отже, філософсько-соціологічна традиція вивчення конфлікту відтворена соціал-дарвіністським підходом (Г. Спенсер, У. Самнер, Л. Гумплович, Г. Ратценгофер), представники якого вважають, що конфлікт – це боротьба та форма соціальної взаємодії; марксистським напрямом (К. Маркс, Г. Зіммель), що вбачає в конфлікті універсальне явище суспільного буття, невід’ємну особливість соціальних відносин; загальнотеоретичним тлумаченням (К. Боулдінг), за яким конфліктом є процес, що складається із реакцій сторін, що протидіють, на зовнішні стимули.

Зарубіжна психологічна традиція розуміння конфлікту пов’язана з психоаналізом З. Фрейда, за яким конфлікт – це боротьба між непримиримими силами інстинкту, розуму і свідомості; теорією поля К. Левіна (напруженість, джерело якої у несприятливому стилі діяльності лідера групи є причиною конфліктних відносин); символічним інтеракціонізмом Д. Міда і Т. Шибутані, які вважали, що конфлікт – це наслідок незадоволення у відносинах “індивід-середовище”.

Базуючись на поданих тлумаченнях конфлікту, підкреслимо, що сутність останнього полягає у виникненні суперечностей, зіткненні інтересів, у способі вирішення цих суперечностей, тобто конфлікт – це протидія суб’єктів конфлікту в цілому.

Література

1. Блейк Р. Научные методы руководства / Р. Блейк, Дж. Моутон. – К. : Наук. думка, 1992. – 240 с.
2. Васянович Г.П. Педагогічна етика : навч.-метод. посіб. для викладачів і студ. вищих навч. закл. / Г.П. Васянович. – Л. : Норма, 2005. – 343 с.
3. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта / Р. Дарендорф // Социологические исследования. – 1994. – № 5. – С. 142–147.
4. Зиммель Г. Человек как враг / Г. Зиммель // Социологический журнал. – 1994. – № 2. – С. 114–119.
5. Козер Л. Завершение конфликта / Л. Козер // Социальный конфликт: современные исследования : реферативный сборник. – М., 1991. – С. 27–35.
6. Маркс К. Письмо Иосифу Вейдемейру, 5 марта 1852 / К. Маркс // Собр. соч. – 2-е изд. – М., 1962. – Т 28. – С. 422–428.
7. Фишер Р. Путь к согласию или переговоры без поражения / Р. Фишер, У. Юри. – М. : Наука, 1990. – 158 с.
8. Фрейд З. О психоанализе. Пять лекций / З. Фрейд // Хрестоматия по истории психологии. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1980. – С. 148–184.
9. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. – М. : Республика, 1994. – 447 с.
10. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. Самоанализ / К. Хорни. – М. : Прогресс : Универс, 1993. – 480 с.
11. Энциклопедия глубинной психологии / [под ред. А.М. Боковикова]. – СПб. – Т. 4 : Карл Густав Юнг и Альфред Адлер. – 780 с.
12. Устюшкин Ю.М. Культура и гуманизация общества / Ю.М. Устюшкин // Вестник Моск. ун-та. Философия. – 1992. – № 6. – С. 20–24.
13. Boulding K. Conflict and Defence: A General Theory / K. Boulding – N. Y., 1963. – 349 p.
14. Deutsh M. Distribute Justice: A Social-Psychological Perspective / M. Deutsh. – New Haven and London, 1985. – 112 p.
15. Lewin K. A Dynamic Theory of Personality / K. Lewin. – N. Y.-L. : McGraw Hill Book Company, 1935. – 310 p.